

sons, i sofrint pel camí una metàtesi vulgar de la *r*: de *cent en kátro* > *en kráto* > *en kránto* = *en quaranta*; no havent estat compresa la forma corrompuda fonèticament *kráto*, en el Midi la gent vulgar n'hauria fet *kránto* '40' (per això bastava la influència de l'ús que es fa de vegades d'expressions com 't'ho he dit quaranta vegades!', si bé és veritat que en aquesta es tracta de ponderació exagerada més aviat que limitadora).

DERIV.: *Centè* [1399, BMetge]; *centena* f. [1613, Agustí]; *centenar* [1249; «centenar de buchines, centenar de magalufs ---» compten les tarifes i lleudes d'importacions, com la de Barcelona, de 1271, *Entre-DL* I, 155ss., 26, 27]; *centener* 'centenar' [S. xv, F. Joseph, DAG.; 'lligada que es feia a la fi de cent voltes de la troca per evitar que s'embullés', a. 1460, JRoig; «sens centener / són la madeixa, / e joch de flexa / per cego fet», *Spill*, 7800]: força usat en locucions i dites proverbials, com la valenciana que vol dir 'en un lloc o altre d'una cosa de múltiples aspectes': «totes tenen --- una gràcia o atra pera que les vullguen, puix lo que no 'stà en la madeixa està en lo centener», MGadea (*T. del Xè*); i sobretot *no tenir cap ni centener*, que a Val. vol dir 'estar embullat sense solució', i a les Illes i el Princ. és 'no tenir solta, no tenir sentit comú' (a Ciutadella passaria a 'no tenir seny', BDLC x, 28), sentit amb el qual ja l'usa Eiximenis (*Dones*, cita en el DBal.); en llenguadocià usen *centena* amb aquest valor, dient «sens cap ni centena» (Alibert, *Gram. Occitana* I, 209), d'acord amb un ús del francès regional del Centre en què *centaine* es deu usar per al centenar de la troca;² en els Pirineus occidentals, en canvi, hagué d'usar-se el romànic CENTENARIUM amb aquest valor des d'època remota, més o menys la dels visigots, donada l'evolució fonètica en *çentèairu*, > basc *txentxairu* «cuenda, hilo con que se sostiene la madeja», propi del dialecte del Roncal.³

Com a cultisme es va fer *centenari* en català [tercer quart S. XIV, AlcM]. *Centenella* (també *centenell* Lab. 1839 i DAG.). *Centèsim* [1507, Busa-Nebr.; 1695 Lacav.]; *centesimal*; d'aquell és duplicat el fr. *centime* 'centèsima part d'un franc', d'on cat. *çentim* [fi S. XIX]; men. *centimet* 'moneda d'un çentim' (Ferrer Guinart, *Rond. Men.*, 215). *Centó* [Lab. 1839] 'obra composta d'un gran nombre de passatges d'altres', pres del ll. *cento*, -onis 'capa amb pedaços nombrosos' (<'un centenar de pedaços'); calc d'aquest mot llatí deu ser un +*centell* 'cada un dels quadrets o pedaços de tela que formen una vànova' que apareix en un inventari val. de mj. S. xv (Giner i March, *Gloss. de l'Inv. de la R. Maria del Magnànim*, p. 119).⁴

Centúria 'grup de cent soldats romans, manat per un centurió' [1507, Busa-Nebrija], pres del ll. *centuria* id.; en el sentit de 'segle, sèrie de cent anys' [1803, Belv.; 1839, Lab.; DAG. sense autoritats, freqüentíssim en els escr. Renaix., Verdaguer, Costa i Ll. i tots] és extensió de sentit, que solament es retroba en l'angl. *century* [S. XVII], estrany a les altres llengües romàniques, si bé també s'ha usat en castellà,⁵ (gens en fr., it., port.), però sembla que es pot descartar la

idea d'un anglicisme català, donat el to de l'expressió, no gaire oral, més aviat del llenguatge escrit, però planer, general i no rebuscat. *Centurió*.

CPT.: *Centcames*. *Centcaps*. *Centcelles*, «de CENTUM CELLAS 'cent celles'», segons AlcM, però no escau tant el qualificatiu «probablement» com «molt improbable»: bé 'una ermita, una cella', bé dues, tres...: 'cent ermites' és una pensada fantàstica; es tracta segurament de SENTICELLAS, diminutiu de SENTIX, -ICIS, 'bardissa punxent', tan freqüent en la nostra toponímia catalana i mossàrab (*La Sentiu*, *Sentigosa*, mossàr. *Chinchilla* a la Manxa, SENTICELLA, també representat a Andalusia i en el Maestrat). *Cent-en-boca*. *Cent-en-grana*. *Cent-en-rama* (Cavanilles, *Obs.* II, 327). *Centiàrea*. *Centigrad* [-do, 1868, SLitCosta]. *Centigram*. *Centilitre*. *Centiloqui*. *Centimetre* [1868, SLitCosta].

Centinòdia [fi S. xv, Cauliac], format amb el ll. *nodus* 'nus'; calcat en forma catalana com a *centnucs* (*senúks* «flor violada d'una herba dels camps, que té molts nugüets», La Salzadella, 1961), que Cavanilles (*Obs.* II, 327) ja registrava com a val. en la forma *cenyuc* (*nyuc* = 'nus', cf. cast. *ñudo*). *Centpeus* [1660, DTo.].

En llatí es formà el substantiu CENTIPĒDA que d'altres feien adjectiu *centipedis*, d'on romànic CENTIPĒDIA, que es perpetuà en mossàrab en forma *çentupèdes* i més sovint *çinçipés* i variants gràfiques que ja figuren en el nostre RMa. i en l'andònim sevillà de c. 1100 (Simonet, s. v. *çentupedes*; Asín, *Glos. Hisp.-Mus.*, 98-99), amb el tractament popular de -DĪ- com ç (i assimilació ç-t > ç-è), en castellà antic *centipea* [Juan Manuel, Rivad. LI, 249]; en català occidental, -ĒDĪA havia de passar a -jeja- > iya: en lloc d'això trobem *santapiga*, que vaig recollir a Massalcoreig (¿potser diferenciació -iy- > -ig-?), 1935, continuant fins a l'aragonès de Llitera («cuca de cent cames», Fonz, AORBB II, 261); la creença popular que és insecte de picada verinosa ho ha fet canviar en *santapica* (Granynena de les G., 1935; Corçà d'Ager, 1956), però havent trobat el poble que una bestiola nociva no mereix el dictat de *santa*, d'altres ho canviaren en *mala-pica*, com ho vaig sentir a Ivars de Noguera (1956) *Centpotes*. *Cent-un-pom*.

Centumvir; *centumvirat*. *Centuple*; *centuplicar*.

¹ No he sentit mai una locució equivalent de *cent a celis* que AlcM recull a continuació, d'Olot. No té valor: és un encreuament ocasional d'això amb la locució sinònima *quando celis*, que la gent ha pres de l'absolta o cant de la missa dels morts. —

² No figura el mot en els diccionaris francesos, però es deu usar popularment a Tours, on Azkue imprimia el seu gran diccionari basc (*sentène* posa allí com a correspondència del cast. *cuenda* i del basc *kerda*). — ³ Per a CE- > bc. *txe-*, veg. Mitxelena, BSAV XII, 370-1. Més antigament CE- es conservava com a *ke-* sense palatalitzar en els llatinismes bascos. La *ke-* pot sonoritzar-se més tard, d'ací *Guendearia* CENTENARIA, usat segons sembla a Navarra com a nom de certes circumscripcions territo-